

remuntar fins al ll. vg. *VARIONE, formada com MUSCIONE (MOIXO) de MUSCA, oc. mod. *queiroun* 'quera' CARIONE etc.: car *ber-* en gascò és resultat normal de *vair*- VARI-, com ho seria en català *verz*; recordariem llavors els casos on els derivats de VARIUS¹ en català mateix es presenten en formes com *vair-*, *veir-* i fins *vir-*, *viret* etc. (veg. VARI); i també podríem suposar un *VERIONE que combinés les característiques de les dues explicacions. De tota manera el pas de *veró o *veiró a viró s'explicaria en català per la influència de mots relacionats: *virinada*, *virí*, variants de VERÍ, esteses vulgarment més o menys pertot; *vira* 'voraviu', *virat* 'l'listat' i l'antic *viró*, *enviró*, *environat*, de VIRAR.

En fi sabem que en certes formes de llatí tardà s'havia produït una confusió o suma de VARUS amb HORDEOLUS 'mussol, granet ocular', com testifica el metge bordelès Marcellus Empiricus (S. v): «ad *varulos*, id. est *hordiolos oculis infestus*» i «*varus*=*hordeolus*» (VIII, 161, 190, 192, 193); MLWagner (*Studien zum sd. Wortschatz*, 1930, 143; *DSdo*. II, 193); hi veu la causa de formes sardes del nom del mussol, com Nuoro *arçolu*, campid. *azrou* i altres. D'una altra forma d'encreument d'aquest diminutiu de Marcellus, VARULUS amb HORDIOLU (d'on el nostre *burçol*/MUSSOL) pogué resultar, amb l'altra terminació diminutiva -ONE, el tipus *VARIONE que està a la base del gc. *veroun* i el nostre *viró*.

DERIV.: *Mosca vironera*, supra.

¹ Aquest mateix adj. llatí pogué intervenir en la formació del tipus *VARIONE si tenim en compte que Columella (II, § 4, 5) designava així una mena de terra podrida de pols i humitat, la qual «rustici *variam cariosamque* appellant».

Viró (roba de *vions*), V. *vira* Virol, V. *virolat* i *verat* (a VARI) *Virola*, V. *vari* i *virolla* *Virolai*, V. *lai* i *virolónd* *Virolaina*, *virolament*, *virolat*, *-olar*, *virolejar*, V. *vari* *Virolet*, V. *virar*

VIROLLA, 'anella de metall que encercla l'extrem d'un bastó o objecte semblant', probt. del celto-llatí *virōlla* 'braçalet de metall'; la *-ll-* catalana sembla deguda a la influència de mots sinònims, en particular, el ll. COROLLA 'coroneta, garlanda', i els seus descendents estudiats a CURULL. □ 1.ª doc.: 1313.

«Btancam coralli rubei cum quadam *virolla argenti*» a. 1313 (Finke, *Acta Ar.* III, 240): devia ser una brànqueta de coral roig muntat per joiers, amb una *virolla* de plata. En l'*InuLC*: «ganivetz de París, cum figuris et *viroles argenti*» a. 363, «un ganivet cum duabus *virolles* [o diu *viralles?*] argenti» a. 1385, «s'à a tornar la *virolla* del pont», doc. de Llivia (D-107); «grahim molt de ço que ns havets tramès de la banya del unicorn, dins una *virola* de coure, encastat en alguns altres troces de la dita banya» a. 1377 (*BABL* x, 159); «un tros de unicorn encastat en una *virolla* d'aur, ab son cordó vermey» c. 1410, en l'inv. dels béns del rei Martí (*RHisp.* 1905, CaCandi, *Misc. Hi. Cat.* II, 60). El *Dag.* l'assenyala en una carta de P. el Cerimoniós:

«en les guasbes de les espases hi havia dues *viroles*»; i l'*AlcM* un de 1365; «una coltalera ab 3 ganiverts amples, la un ab mànec de coral, dos ab mànec de vori, ab *viroyles* d'argent» en un doc. que sembla del S. xv (Segura, *Costums de Catalunya*, J. Flo. 1885, 211).

No en manca algun testimoni literari a l'E. Mj., com el d'Eiximenis criticant el luxe de moltes monges: «portants drap o vels de preciosa matèria, e apportans coltells ab mànec de vori, ornats ab *viroylles* d'argent, e agnus-dei ab cuberta de vellut e paternostres de corall, qui bastarien a una regina», *L. de les Dones*, § 301 (potser passatge prosificat d'un seu poema anterior, *EntreDL* I, 202.31). «--- / Hy 'l d'art ab gangalles y bona *virolla*», *Brama dels Llauradors*, 222. Però crec que no existeix l'acc. § 1 d'*AlcM* 'balda, picaporta', suposat a base dels *Romaratzges* de Treps (a. 1323), que no em sembla ben entès ni ben llegit.¹

No recollit en lèxics fins a OPou, en la llista de noms de peces de l'arada: «*viroya* o anell de ferro: armilla, confibula» (*ThPu.*); després «*birolla*: canthus, circulus ferreus quo lignorum at baculorum extrema muniuntur», *Belv.* i *Láb.* (i un *virola de ferro* d'accent inexacte en algunes eds. del *DT o.*). Els diccs. balears c. 1840 en corregeixen en *v-* la inicial (infra), amb *v-* labiodental i *o* oberta: «*virolla*: birola, *virole*, lamella rotunda».

Modernament és mot ben conegut: «—No tens un bastó ab *birolla*? / —Un qu'hi espolem els paltons, / però ---», Pitarra (*Castell dels Tres Dragons*, *Gatades* y S. P. I, 205). En posen a les taules de les festes majors i aplecs, per al joc d'una mena de ruleta (*AlcM*, § 6): «per falla de postors no pogueren encantar-se les ofrenes ni rifar-se a la *virolla* les coques ensucrades»; «les taules de les *birolles* y les cartes, mostravan, verges encara, les enfilades de rosquilles y les estives de pa de figa, y per més que 'ls bunyolers s'esgargame llaven cridant, fent rodar l'agulla y passant-se les cartes pels dits, ab temptadora rapidesa, tot era inútil perquè ningú s'hi arriscava», MrnVayreda (*Sang Nova*, IV, § 287; *Puny.* I, 1, 39 (38)).

Ocasionalment és de més diàmetre: en el Roselló ho diuen de la rotllana que encercla la boca del pou; parlant del valent pagès que obrint-se, ell tot sol, un pou, hi va caure i hi passà tota una nit: «sentint una veu / que gemega per 'qui dessota, / vlingat [VINCLAR] su la *virolla*, espia..., espia... i veu / en Ponot, que fa la granyota», Saisset, *Perpiny.*, 38.²

Quant al timbre antic de la palatal, les indicacions són contradictòries, sobre si era *-yl-* (> bal. *-y-*) o *-ll-* (> bal. *l-*), o més ben dit revelen que hi degué haver duplicat: en *-yl-* o *-ll-* en llocs diferents. A les Illes té *l-*: «*virolla* f.: refòrs de ferro d'llaüt que se posa a baix del gayàto, *virola*» *DFgra.* (1840), «*virolla*: birola, *virole*, lamella rotunda» *Dicc. Men.-Cast.* de Febrer Cardona (princ. S. XIX), eiv. «*viroll*: abrazadera»; igual els derivats populars mall. *virollada* i *virollenc*: la pronúncia *birólə* que *AlcM* troba en el Lluçanès, i la grafia de MrnVayreda (que en *Sang Nova* posa sistemàticament y en els mots pronunciats així a la Garrotxa) corresponen a la *l* balear.